

JAK (NE)BÝT SÁM (SE) SEBOU

Jan Kosek působí jako vysokoškolský učitel sociální psychologie a sociologie práva. Kromě tvorby odborných a esejistických textů píše také divadelní hry (*Policejní prezident, České inferno* aj.), básně, pohádky a písňové texty. Vydal knihy *Sociální psychologie pro právníky, Věda je to určitě, ale o čem?*, *Člověk je (ne)tvor společenský, Právo (n) a předsudky, Stát, právo a (ne)spravedlnost* (s M. Gregárkem) a básnickou sbírku *Skeptikova dovolená*. Zabývá se především problematikou kulturních stereotypů a předsudků a jejich dopadem na psychiku uspěchaného, často jen domněle autentického člověka moderní doby.

V knize *Jak (ne)být sám (se) sebou - Problém autenticity. Zrod a cíle moderního člověka ve světle filozofie a literatury* (vydal Dokořán) přibližujete poutavou formou příběh utváření, vzestupů a pádů moderního západního člověka, který se svými představami o světě a svém místě v něm výrazně odlišuje od lidí antiky a středověku. Co současny, moderní západní člověk? Chce být nyní sám sebou? A je šťastnější, než byli lidé dřív?

Ladislav Klíma, enfant terrible české filozofie, v mnohém ohledu jistě přepjatý, zato však nepochybně autentický filozof, říkal, že lidé mohou být buď stádní, nebo svi. Problém tkví v tom, že ti, kteří se za každou cenu snaží být svi, nejednou podlehnu zázračnému ismu (kterým může být také nereflexivní individualismus, omílající fráze o tahu na branku atp.), v němž se, jak věří, najdou. Hodnotová neukotvenost křevičtí hledání sebe sama obvykle jen posiluje, existenciální vakuum, jak si všimá zakladatel logoterapie V. E. Frankl, se ne-

jednou zaplní nevábným obsahem. Tradice, např. křesťanské nebo osvícenské, bychom tedy neměli házet za hlavu jako zbytečnou zátěž na cestě za „úspěchem“; vhodnější je učta, než se nezištlá kritického rozumu. S touto „jybvavou“ si můžeme číst obdivuhodné dílo Friedricha Nietzscheho, jednoho z největších bořitelů tradic, aniž bychom propadali nihilismu. Snažit se být sám sebou je jistě dobré, ale vždy bez přepjatosti. Bez (přiměřených) kompromisů bychom se daleko nedostali. Dostojevského kniže *Mýšlín*, který každému na potkání říká, co si opravdu myslí, je sice úžasná, ale přeci jen literární postava. A pokud se někdy oprávněně cítíme být příliš svázaní „systémem“, měli bychom se snažit co nejvíce pečovat o jádro osobnosti, jež psycholog G. Allport hezky označoval jako *proprium* a J. W. Goethe jako *citadelu*. Skutečně sami sebou však můžeme být jenom tehdy, když nebudeme (dlouhodobě) sami. S tím souvisí také otázka štěstí, které je jen obtížně představitelné bez dialogu.

Někteří lidé od svých rodičů tak hluboce vstřebali pojety „měl bych být hodný“ nebo „musím být hodný“,

že se od tohoto cíle dokážou odpoutat až po velmi obtížném vnitřním boji...

Možná ani tak nejde o cíl, ale o určité nastavení osobnosti, které, ať už jsme je získali prostřednictvím genu, rodinnou výchovou nebo jsme k němu dospěli zkušenostmi, bychom neměli ve většině situací považovat za slabost. Na druhou stranu např. kabalisté věděli, proč je v životě potřebný nejen „dobrý pud“, ale také „zlý pud“, a C. G. Jung zcela věcně upozorňoval, že bez ochrany stínové osobnosti bychom se v reálném světě neuplatnili.

Ve své knize výstižně píšete: „Naučili jsme se vycházet vstříc očekáváním druhých, být kvůli nim v neustálém napětí. Na oplátku téměř vždy předpokládáme, že druzi budou zase vycházet vstříc očekáváním našim a že budou žít v napětí kvůli nám. A tak jsme se nenačili mít rádi druhé takové, jací jsou, ale takové, jaké bychom je chtěli mít.“ Je nějaká rada, jak z tohoto kruhu ven?

K udílení rad se necítím kompetentní. Přesto **jsa** si (obvykle) jist, že v lidech, kteří nás obklopují, je velice prospěšné hledat to lepší, resp. to, co za lepší považujeme. Bez iluze se ostatně v životě objedme jen v obtížemi, nejen v oblasti mezilidských vztahů. To, co jeden vnímá jako iluzi, může být pro druhého skutečným přesvědčením, a my bychom se měli vzájemně respektovat. Samozřejmě s vědomím nebezpečí, jež s sebou iluze, a tím spíše slepá víra nesou. Každý má svou pravdu, což ovšem neznamená, že by se měl vytrátit *sensus communis*. „Absolutní relativismus“ je svůdný, ale často vede jen ke ztrátě iluzi a k rezignaci na hledání opravdu vlastní cesty, leckdy i životního smyslu. Důležité také je, abychom neztratili smysl pro humor.

Princip souhlasu se sebou samým je znám už z antiky. Mně se zdá nejvýstižnější formulace Platóna, když napsal: „Jelikož jsem jeden, je pro mě lepší nesouhlasit s celým světem, než být v rozporu se sebou samým.“ Takže – přestat být hodným a být sám sebou. Souhlasíte?

Platónovi šlo především o svědomí, o to, aby se člověk mohl podívat do zrcadla. Podstatnější než to, co si o mě myslí, než-li vytrubují ostatní, je mé čisté svědomí. Platón ovšem také zdůrazňoval potřeby obce (polis) a svými představami „filozofa na trůně“ si vysloužil od některých liberálů nálepku totalitního myslitele. Od antických časů se svědomí nicméně „in-

dividualizovalo“. Otázkou (a také úskalím moderního individualismu) ovšem zůstává, zda se skutečně znám lépe, než mě znají ostatní. „Já“, jak dokazuje např. Martin Buber, se stává do značné míry odděleným subjektem, není-li schopno dialogu s nějakým „Ty“.

Na druhou stranu citujete N. Machiavelliho, tvůrce *Vlodáře*: „Věřím, že má úspěch, kdo se chováni přizpůsobí daným okolnostem, a nemá úspěch ten, jehož postup je s danými okolnostmi v rozporu.“ Vidíme, že se lidé snaží dospět k cíli, který si každý z nich vytkl, různými cestami...

Často také „necestami“. Přesto bychom neměli na hledání sebe sama a sobě přiměřených cílů rezignovat. Z lidí, kteří se „naslí“, však jde nejednou strach, zatímco ti, kteří se pořádkem hledají, vzbuzují v lepším případě soucit, v tom horším jsou terčem posměchu.

Časopisy o životním stylu a nejruzší televizní pořady doslova drtí naši schopnost zůstat sami sebou. Není paradoxem dnešní společnosti, že ačkoliv hlásá individuální svobodu, každého vlastně nutí, aby respektoval přesně dané normy?

Samozřejmě máme pravdu. Krásné tento paradox odstruží reklamní slogany, které nás vybízejí: „Buď svůj!“ Ve skutečnosti se nám snaží vnutit davový životní styl, hodnoty a vkus. Být „jiný“ je vždycky složitější, heideggerovské „man“ nás dnes a denně tvaruje k obrazu svému. Ustát tlak „výrobci hesel“, uchovat si svou „citadelu“ nedotčenou, je dnes, domnívám se, podobně těžké jako v minulosti. Větší možnosti totiž nemá jen jednotlivec, ale také systém.

Myslíte si tedy, že jsme dnes „dál“ než byli naši předkové?

Chci věřit, že ano... Přesto si dovoluji připojit krátkou básničku, kterou jsem nazval *Opičí genom*: Chťte poznat zvyky předků / Vyrazil jsem jednou večer / S malomluvným šimpanzem / Podívat se na skanzen // Dojaty byl málem brečel / Když mu dal něco k snědku / A já žasnul jak ten primát / Způsobně se chová / Jak dokáže lidský vnitom / A jak váží slova // Přestože je šimpanz jenom / Nesvěprávná opice / Máme skoro stejný genom / A podobné tradice // Člověk jezdí v šinkanzenu / Kousek vedle Hirošimy / A opíkáč se skanzenu / Učelnívy tichý host / Nejvhodnější hledá rýmy / Pro zářivou budoucnost

VĚRA HLOUŠKOVÁ